

ปรัชญาในกวีนิพนธ์ของ ศักดิ์สิริ มีสมสืบ

Philosophical in Poety of Saksiri Meesomsueb

เฉลิมพล นาเวียง

Chalermpon Nawieng

นักศึกษาสาขารัฐบาลภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
Collegian Thai Language, Faculty of Education, Sisaket Rajabhat University

Corresponding author e-mail: chalermpon.nawi60@sskru.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดปรัชญาในกวีนิพนธ์ของ ศักดิ์สิริ มีสมสืบ โดยศึกษาจากหนังสือ “หลงรักชั่วชีวิต” ซึ่งเป็นหนังสือจากนักเขียนที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (S.E.A Write Award) ประจำปี พ.ศ. 2535 จากเรื่อง “มือนั้นสีขาว” ปรัชญามีความสำคัญในการดำเนินชีวิตเนื่องจากสามารถนำมาเป็นบทเรียนเพื่อพัฒนาชีวิตให้ดียิ่งขึ้นได้ ซึ่งผลการศึกษาพบว่าปรัชญา 8 ประการ คือ ปรัชญาแห่งรัก เป็นปรัชญาที่มีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ปรัชญาชีวิตกับอคติต่อสิ่งเลวร้าย เป็นการมองสิ่งที่ไม่ดี กลายเป็นความสวยงามในชีวิต ปรัชญาผิดเป็นครู เป็นปรัชญาของบาดแผลจากความผิดพลาด มอบบทเรียนและข้อคิดให้กับมนุษย์ ปรัชญาการค้นหาคำความจริงด้วยใจ ปรัชญานี้ใช้สำหรับการพิจารณาคุณค่าจากสิ่งต่างๆ ที่ได้สัมผัสด้วยหัวใจ ปรัชญาชีวิตกับการแต่งเติม ปรัชญานี้จะเกี่ยวกับชีวิตที่ยังคงวุ่นวายอยู่กับการปรุงแต่งสิ่งต่างๆ เพื่อให้เรานั้นเปลี่ยนมุมมองของความคิด ปรัชญาทางอารมณ์นั้น เป็นปรัชญาที่มีความละเอียดอ่อน เพราะเป็นจิตใต้สำนึกมนุษย์ ที่ถูกควบคุมโดยอารมณ์ ที่ขาดสติและการควบคุม จึงทำให้เกิดความพังพินาศ ปรัชญาการทำดีละเว้นชั่ว เป็นปรัชญาที่เป็นคำสอนและหลักในการดำเนินชีวิต และปรัชญาผู้เป็นแม่ เป็นปรัชญาของความเป็นแม่

คำสำคัญ : ปรัชญา, กวีนิพนธ์, ศักดิ์สิริ มีสมสืบ

ABSTRACT

This study has an objective. To study the philosophical concept in the anthology of the sutras by studying the book. “Fall in love with life”, a book written by the writer who won the award for the best creative writing in the ASEAN (S.E.A Erite Award) in 1992 From The story of “MuNan SiKhao” The study found that there are 8 philosophical issues. It is a philosophy that is important to the coexistence of people in society. Philosophy of life and prejudice against bad things. It’s a bad look. Become beautiful in life The wrong philosophy is the teacher. It is a philosophy of wounds of error. Give lessons and ideas to humans. Philosophy of truth search with heart. This philosophy is used to determine the value of things touched by the heart. Life philosophy with complement. This philosophy is about life that is still stirred up with the various things. For us to change the perspective of ideas. Emotional philosophy. It is a sensitive philosophy. Because it is human subconscious. Controlled by emotions Lack of consciousness and control Thus causing ruin Philosophy of doing good, ignoring evil It is a doctrine and a principle of living. And motherhood philosophy It is a philosophy of motherhood.

Keywords: Philosophical, poetry, Saksiri Meesomsueb

บทนำ

แนวคิด ตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Theme มีนักวิชาการบางท่านเรียกชื่อต่างกันว่าสารัตถะของเรื่อง ซึ่งมีความหมายอย่างเดียวกันกับแนวคิด เป็นสิ่งที่แฝงอยู่ในองค์ประกอบของทุกๆ ส่วนของงานประพันธ์ผู้อ่านต้องใช้ความรู้ความสามารถวิเคราะห์เอง เพราะกวีจะไม่บอกมาตรงๆ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของพงษ์จันทร์ คล้ายสุบรรณ (2522:54) อธิบายว่า การแสดงแนวคิด หรือสารัตถะของเรื่องหมายถึงทัศนะของผู้แต่งที่มีชีวิต ผู้แต่งต้องแสดงความคิดให้ปรากฏเด่นชัด โดยเฉพาะในตอนจบเรื่อง ผู้อ่านจะได้ทราบแนวคิด หรือทัศนะของผู้เขียนจากความคิด หรือการกระทำของตัวละครจากบทสนทนา หรือจากผลสุดท้ายของเหตุการณ์ในเรื่อง นอกจากนี้ ธัญญา สังขพันธานนท์ (2539 :250-251) ยังกล่าวไว้อีกว่า “แนวคิดในบทร้อยกรองเช่นเดียวกับแนวคิดในนวนิยายและเรื่องสั้น หมายถึงความคิดอันเป็นศูนย์กลางในงานเขียนที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นจริงเกี่ยวกับประสบการณ์ของมนุษย์” และอธิบายหลักการพิจารณาแนวคิดในบทร้อยกรองหรือกวีนิพนธ์ไว้อีกว่า “ผู้อ่านควรพิจารณาจากรูปแบบของบทร้อยกรองนั้นๆ รวมไปถึงการศึกษาน้ำเสียงภาษาจินตภาพและองค์ประกอบทุกอย่าง” จะเห็นได้ว่า แนวคิดนั้นมีความสำคัญมาก เนื่องจากเป็นการแสดงทัศนะและแนวคิดของผู้ประพันธ์ ซึ่งอาจส่งผ่านตัวละคร การสนทนาในเรื่อง บทสรุปในเรื่อง ให้ผู้อ่านได้พิจารณาบริบทและน้ำเสียงที่ผู้ประพันธ์ใช้เพื่อรับรู้ในสิ่งที่ผู้ประพันธ์สื่อออกมา เช่น แนวคิดปรัชญา เป็นต้น

ปรัชญาเป็นแนวคิดหนึ่งที่กวีนำเสนอนอกเหนือไปจากแนวคิดสังคมและการเมือง เหตุการณ์และเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้น เป็นสิ่งที่กวีมองเห็นและนำมาพิจารณาอย่างลึกซึ้งใคร่ครวญ และตีความออกมาเป็นทัศนะที่มีต่อโลกและชีวิต พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546 : 668) ได้ให้ความหมายของคำว่าปรัชญาว่า “หมายถึง วิชาว่าด้วยหลักแห่งความรู้และความจริง” ในหนังสือเรื่อง ปรัชญาคืออะไร ของรุ่งเรือง บุญไธยรส (2541:7-8) ได้ให้ความหมายของปรัชญาไว้ว่า “ปรัชญา คือการคิดตรองอย่างกว้างขวาง ลึกซึ้ง และทะลุปรุโปร่งเกี่ยวกับปัญหาใดปัญหาหนึ่งจนได้ผลออกมาเป็นทัศนะอย่างใดอย่างหนึ่งเกี่ยวกับสภาพแท้ของสิ่งนั้น และความหมายของสิ่งนั้นที่มีต่อชีวิตหรือมนุษย์” ธนิยาญจน์ จินาพันธ์ (2546 :95) จากคำกล่าวของนักวิชาการหลายท่านสรุปได้ว่า ปรัชญาเป็นแนวคิดความสัมพันธ์กับแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างแนบแน่นมาก เป็นการอธิบายหลักความจริงที่ปรากฏให้เห็นในสังคม เช่น การตายเป็นธรรมชาติของสิ่งที่เกิดแล้วย่อมมีการดับสูญ ความรักที่ไร้ซึ่งการดูแลย่อมผันแปรเปลี่ยนไปเมื่อคนสองคนไร้รักซึ่งกันและกัน เหล่านี้ล้วนเป็นปรัชญาที่ปรากฏให้เห็นจริง และอาจกล่าวได้ว่า ปรัชญาเป็นสัจธรรมของสิ่งที่อยู่บนโลก

ขณะที่กิตติมา จันทรลาว (2555:1) ได้กล่าวว่า “กวีนิพนธ์เป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรมไทย และเป็นมรดกทางปัญญาที่มีคุณค่าต่อสังคม การแสดงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การใช้ภาษาของคนในชาติ โดยกวีใช้ภาษาวรรณศิลป์มาถ่ายทอดอารมณ์ ความนึกคิด และความรู้สู่ผู้อ่าน กวีนิพนธ์ในละยุคสมัย และกวีแต่ละท่านย่อมมีลักษณะบางอย่างที่ต่างกัน ขึ้นอยู่กับอัตลักษณ์การสร้างสรรคบทกวีของกวีนั้นๆ อันแสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะของกวี จึงทำให้กวีนิพนธ์มีหลายรูปแบบ มีพัฒนาการตลอดเวลา และเป็นงานวรรณศิลป์ที่ทรงคุณค่า” นอกจากนี้ พระยาอนุมานราชธน (2531:11) ได้อธิบายความหมายของกวีนิพนธ์ไว้ว่า “เมื่อได้ยินคำว่า กวีนิพนธ์ หรือ คำว่าประพันธ์ หรือคำว่าร้อยกรอง ใครๆ ก็ต้องนึกไปถึงหนังสือโคลง ฉันท์กาพย์กลอน แต่หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ที่กล่าวนี้ ที่แต่งเป็นร้อยแก้วก็มี เช่น สามก๊ก ราชอิธราษ เพราะ

ฉะนั้นหนังสือที่เป็นกวีนิพนธ์จะต้องเป็นหนังสือที่แต่งดีมีความไพเราะ ทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง”

ดังนั้นกวีนิพนธ์ถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและปัญญา ที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทย ทั้งด้านการใช้ทักษะการทำให้ภาษามีชีวิต สามารถถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก ความนึกคิดของกวีผู้อ่านได้ ทั้งนี้ การสื่อนั้น กวีย่อมมีลักษณะเฉพาะตัวหรือที่เรียกว่า อัตลักษณ์ ในการสร้างสรรค์งานกวีนิพนธ์ ในส่วนการศึกษาแนวคิดปรัชญาจากกวีนิพนธ์เป็นการศึกษาเพื่อพิจารณาว่ากวีมีทัศนะต่อความเป็นอยู่และความเป็นไปของสังคมและโลก

บทความนี้นำเสนอกรวีนิพนธ์ของศักดิ์สิริ มีสมสืบ ซึ่งเป็นนักเขียนที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (S.E.A Write Award) ประจำปี พ.ศ. 2535 จากเรื่อง “มือนั้นสีขาว” ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสามารถสร้างสรรค์งานประพันธ์ทุกด้าน เช่น กลวิธีในการประพันธ์ ภาพสะท้อน และแนวคิด โดยเฉพาะเรื่องปรัชญาเป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นถึงความเป็นจริง โดยส่งผ่านอักษรที่ร้อยเรียงเป็นบทประพันธ์ มีการสอดแทรกคติข้อคิดมากมายผู้อ่าน ตัวอย่างบทประพันธ์จากหนังสือหลงรักชั่วชีวิตเป็นหนึ่งในผลงานของศักดิ์สิริ มีสมสืบ ที่ปรากฏแนวคิดปรัชญา ดังนี้

“ใจเป็นนายหรือเป็นทาสขาดไม่ถึง
ขณะแบก หนักอึ้งแทบกระอัก
ขณะปล่อย วางเบาสบายนัก
ขณะจิต รู้จักและเข้าใจ
ขณะทุกข์ ขณะสุข ขณะนั้น
แท้แสนสั้นเพียงเศษซองไชโย
เปรียบอายุจักรวาลช่างผ่านไว
ชีวิตวูบไหวเกินรำพึง”

(ศักดิ์สิริ มีสมสืบ 2554 : 27)

จะเห็นได้ว่า ข้อความข้างต้นสอดคล้องกับปรัชญาที่ว่า การทำสิ่งต่างๆ เราต้องรู้ตัวเสมอว่ากำลังทำอะไร รู้ว่าทุกข์ ก็ควรหยุด รู้ว่าสุขก็ควรใช้ความสุขให้คุ้มค่า และควรนึกถึงผลที่จะตามมาภายหลัง เพราะสิ่งที่เราทำไปแล้วมันเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และไม่สามารถย้อนเวลากลับคืนไปแก้ไขได้ ฉะนั้น ต้องไตร่ตรองและคิดให้รอบคอบ

จากการกล่าวมาข้างต้นทำให้ผู้ศึกษาสนใจที่จะศึกษาแนวคิดปรัชญาในกวีนิพนธ์ของศักดิ์สิริ มีสมสืบ เพื่อศึกษาการแสดงทัศนะหรือแนวคิดปรัชญาของกวีที่มีต่อสังคมที่ปรากฏให้เห็นเป็นประจักษ์ และศึกษาข้อคิดที่กวีสอดแทรกไว้ อันจะนำมาเป็นหลักในการดำรงชีวิตและพัฒนาการเรียนรู้ต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาแนวคิดปรัชญาในกวีนิพนธ์ของ ศักดิ์สิริ มีสมสืบ

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาแนวคิดปรัชญาในบทความนี้ ผู้เขียนได้ศึกษาตัวบทจากหนังสือหลงรักชั่วชีวิต ซึ่งรวบรวมบทกวีของ ศักดิ์สิริ มีสมสืบ โดยใช้ระยะเวลาในการเขียนและวิเคราะห์ ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม - สิงหาคม พ.ศ.2560

ผลการศึกษา

แนวคิดปรัชญาในกวีนิพนธ์ของ ศักดิ์สิริ มีสมสืบ มีดังต่อไปนี้

1. ปรัชญาแห่งรัก

1.1 กำลังใจจากรัก

ธรรมชาติและชีวิตของคนอยู่ได้ด้วยความรัก ผู้ที่มีความรักและมีคนรักย่อมมีความสุข เพราะจะได้เรียนรู้ว่าตนรักใคร และตนจะมีความสุขมากหากรู้ว่าบุคคลนั้นก็รักตน (ดนัย ไขโยธา 2546:1) ความรักเป็นอีกหนึ่งปรัชญาที่คนในสังคมใช้ในการดำรงชีวิตร่วมกัน แต่ความรักก็มีหลายมุมมอง ทั้งสามารถทำให้คนเรามีกำลังใจที่จะเดินหน้าต่อไป บ้างทำให้คนเราถึงกับเสียความรู้สึก หรือบางทีความรักก็สามารถสอนให้เราได้รู้จักอะไรในหลายๆอย่าง จึงทำให้เราเรียนรู้และรู้จักกับการรับมือกับปัญหาได้ ดังคำกล่าวที่ผู้ศึกษายึดมั่นเสมอว่า ครั้งแรกของการล้ม ครั้งที่สองของการล้มจะไม่มีอีกหน ดังบทประพันธ์ที่ว่า

“ขอบคุณความรักหนักหนา	ที่ทำให้ข้าตาบอดได้
สูญเสียมาสาหัสสากรรจ์ใจ	มองอะไรไม่เห็นวันแต่ทุกข์
ขอบคุณความรักหนักหนา	ที่ทำให้ข้าต้องเข็ดขุยก
ล้มลงร้าวรานเสียคนคลุก	เมื่อข้ารู้ข้าไม่ล้มลงอีกแล้ว”

(ศักดิ์สิริ มีสมสืบ 2554 : 31)

บทประพันธ์นี้พบว่า มีการกล่าวขอบคุณความรักที่ทำให้เรียนรู้อะไรหลายๆ อย่าง เช่น ความรักทำให้คนตาบอดจนปรักอยู่แต่กับความทุกข์ซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนทำให้ได้บทเรียนจากความเจ็บปวดนี้ และมีภูมิคุ้มกันกับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นซ้ำอีกได้ ดังคำกล่าวของพระมหาวีระพันธ์ ชูติปัญญา (2560) ที่ว่า ความรักเป็นสิ่งมีค่า แต่สิ่งที่มีค่ามากกว่าความรักนั้นมีอยู่หนึ่งในสิ่งๆ นั้นคือ กำลังใจ

1.2 โลภียวิสัยรักของของคนอื่น

เป็นปรัชญาความรักอีกแง่มุมหนึ่ง คือ โลภียวิสัย ที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นแง่มุมของการผิดศีล ข้อที่ 3 ตามหลักพระพุทธศาสนาว่า การไม่ประพฤติดิฉินกาม ซึ่งเป็นเรื่องโลกีย์ เรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับกาม ซึ่งพุทธศาสนสุภาษิต (2560) กล่าวว่า กามทั้งหลายเป็นของเผ็ดร้อนเหมือนงูพิษ คนโง่ที่หมกมุ่นต้องแออัดทุกข์ยากอยู่ในนรกตลอดกาล นอกจากนี้ยังเป็นเรื่องของเรื่องของคนที่ยังมีกิเลสอยู่ หรือการหลงรักคนรักของคนอื่นด้วยกิเลส การผิดหวังเนื่องจากอารมณ์ที่หมายปองสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งของที่ไม่ใช่ของของเรา ย่อมกล้ำกลืนขึ้นขมใจ ดังบทประพันธ์ที่ว่า

“เรื่องโลภียวิสัยเร้าใจนัก
เมื่อหลงรักคู่รักของคนอื่น
อยู่เพียงใจไขความจริงยิ่งกลั่นกลืน
ไม่ขมขึ้นแต่ขึ้นขมอบรมใจ”

(ศักดิ์สิริ มีสมสืบ 2554 : 44)

บทประพันธ์นี้จะเห็นได้ว่า โลภียวิสัย นั้น มีความเกี่ยวข้องกับศีลข้อที่ 3 ซึ่งหากเราผิดศีลข้อนี้ จะเป็นบาปและส่งผลต่อสถาบันครอบครัวของตนเองและผู้อื่น เพราะกิเลสตัณหาเข้าครอบงำจิตใจ หากไม่ได้รับการฝึกจิต ยังมีแต่ทำให้กิเลสตัณหาเพิ่มมากยิ่งขึ้น ดังคำกล่าวของ ว.วชิรเมธี (2560) ที่ว่า ตัณหาเหมือนทะเลไม่อิ่มน้ำ ไฟไม่อิ่มเชื้อ ธรรมชาติของตัณหาคือยิ่งเติมยิ่งไม่เต็ม

1.3 ความคุ้มค่ากับการตามหา

จากที่กล่าวถึงปรัชญาเรื่องความรักในแง่บทเรียนที่เกิดจากการผิดหวังแล้ว ยังมีแง่ความเหน็ดเหนื่อยที่เฝ้าตามหารักแท้ อาจทำให้ใครหลายต่อหลายคนยอมแพ้และเลือกที่จะอยู่คนเดียว แต่หากหัวใจเรามีความรักหล่อเลี้ยงและเติมเต็มความรู้สึกที่ดีก็ย่อมทำให้ชีวิตในทุกๆ วันนั้นมีค่า แต่เรานั้นต้องมองรักด้วยใจที่รักจริง สิ่งที่เราพบคือความรักที่ไร้การปรุงแต่งและพบการเติมเต็มส่วนที่ขาดหาย เหล่านี้คือรักแท้ มันคุ้มค่าแก่การค้นหา ดังบทประพันธ์ที่ว่า

“แ่งงามความรักนั้นรำลึก
ไม่เรียนรู้ไม่รู้สึกละไม่มีสิทธิ์
ไม่มีวันได้ครอบครองแม้แต่คิด
กว่าจะรู้ประตูปิดผิดไปแล้ว
ข้างตัวตนไม่พ้นจึงไม่ถึงรัก
เหน็ดเหนื่อยน้อยเพราะรักไม่แน่นอน
เจ็บปวดนิดผลหนีไปพ้นแนว
ควักแก้วตาทิ้งขว้างคว้างหัวใจ”

(ศักดิ์สิริ มีสมสืบ 2554:54)

“มีแต่คนใจบอดจึงทอดทิ้ง
ความรักล้ำค่ายิ่ง...ชายหญิงเอย
ใช้ชีวิตเสียดสีในหัวใจเซย
ใจเจ้าเอยพึงประจักษ์รักมีจริง
เมื่อรู้สึกถึงซึ่งถึงชีวิต
ยอมพันจิตปรุงแต่งแห่งชายหญิง
ยอมพอบอกอบอุ่นให้แอบอิง
ยอมพบที่พึงพิงให้พักใจ”

(ศักดิ์สิริ มีสมสืบ, 2554 : 49)

บทประพันธ์สองบทข้างต้น จะเห็นได้ว่าการพรรณนาถึงการไขว่คว้าหาความรักที่ถูกปิดบังด้วยจิตใจที่ไม่บริสุทธิ์หรือมีการปรุงแต่งนั่นเอง ความรักที่คู่ควรกับเรานั้น เราต้องผ่านอะไรหลายๆ อย่างมากับมัน นั้นเป็นการศึกษานิยามความรักสำหรับตนเอง บางครั้งการเหนื่อยล้าจากปัญหาต่างๆ อาจทำให้เรายอมแพ้จึงไม่สามารถสัมผัสความรักที่ล้ำค่านี้ได้ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ สายทิพย์ ประภาษานนท์ (ดีเจพีชอด) และนภาพร ไตรวิทย์วารีกุล (ดีเจพีช้อย) (2560) กล่าวว่า “บางทีอุปสรรคที่ผ่านเข้ามาก็ทำให้รู้ว่า เรารักกันมากแค่ไหน?”

1.4 คุณค่าแห่งรักแท้

การพบรักแท้สำหรับใครบางคนนั้น ถือได้ว่าชีวิตประสบผลสำเร็จ เพราะการที่มีใครสักคนมาเดินเคียงคู่กายและรับฟังปัญหาอยู่ข้างใจแล้วนั้น ก็ไม่มีสิ่งใดมาทำให้เรารู้สึกกลัวอีกต่อไป หลายคู่รักที่ครองรักจนกันแก่เฒ่าและความรักที่มอบให้แก่กันก็ยังมีให้กันมากขึ้น หรือกล่าวได้ว่าเพิ่มขึ้นตามอายุไขเลยก็ได้ ในบทประพันธ์ของศักดิ์สิริ มีสมสืบ มีการกล่าวถึงปรัชญาความรักดังกล่าว ทั้งนี้มีการใช้ภาษา

ให้เกิดจินตภาพความรักมากยิ่งขึ้น โดยกล่าวถึงสภาพแวดล้อมที่มีสิ่งของที่มอบให้กันอย่างจริงใจ มีความว่า

“แก้อ้อยกอยู่นิ่งคุณยายนั่ง
 คุณต่าย่องมาข้างหลังประจำที่
 ยายปล่อยมือวางใจในทันที
 เมื่อคุณตาโยกแก้อ้อยให้คุณยาย
 ไม่เร่งร้อนแต่หลุดหน้าไม่ซำนัก
 ศรัทธารักทักประสานงานเส้นสาย
 ทาบตัวตาวาให้หลวมสวสมสบาย
 เห็นว่างามจะว่าง่าย...ใช้สายตา
 เสริมสรพยายหลับคาแก้อ้อยโยก
 ตาคว่าพั่ววิบอกชะงักหน้า
 หน้าตาขีดตีดหน้ายายคู้ชรา
 ยายหายใจซ้ำซ้ำตามยืม
 เพียงรำลึกย้อนเวลาชั่วกาล
 หนาวปะทะผ่านเส้นสายเสื่อยายถัก
 มองยายหลับสนิทลึกยิ่งนี้รัก
 ยิ่งยาวนานยิ่งประจักษ์ในรักแท้
 ตายืมรื้นขึ้นยื่นมือเหมะจุมกยาย
 แกยังหายใจสบายไหมยายแก่
 ใครจะตายก่อนกันฉันกับแก
 อุ่นกายไหมอุ่นใจแน่เสื่อหนาวยาย”

(ศักดิ์สิริ มีสมสืบ 2554 : 52)

สิ่งหนึ่งที่ปรากฏในบทประพันธ์ข้างต้นคือ การครองรักกันของสองเฒ่าตายายนี้ ก็มีการใช้ภาษาที่ลึกซึ้ง งดงาม ทำให้เกิดจินตภาพ โดยการหยิบยกเอาสิ่งของ เครื่องใช้ หรือสัญลักษณ์ต่างที่แสดงให้เห็นถึงความรักเป็นนิรันดร์ มาใช้ด้วย แก้อ้อยกตัวเดิม หรือสิ่งของที่ใช้ดูแลซึ่งกันและกันอย่างพิถีพิถัน และการถักทอเสื่อผ้าเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความรักที่มีให้กันตลอดมาจนชราวัย นอกจากนี้ความรักที่ดำเนินมาจวบจนนิรันดร์ ต้องอยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมา ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ สายทิพย์ ประภาษานนท์ (ดีเจพี่ฉอด) และนภาพร ไตรวิทย์วารีกุล (ดีเจพี่อ้อย) (2560) กล่าวว่า “รักแท้...ไม่ได้มีแค่ช่วงเวลาของความสุข แต่หมายถึงความถึงตอนที่ทุกข์ เราก็ยังจับมือสู้ด้วยกัน”

สรุปปรัชญาแห่งรัก เป็นปรัชญาที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เนื่องจากความรักมีไว้เพื่อจรรโลงโลก ความรักมีไว้เพื่อตามหาและไขว่คว้า ความรักมีไว้ให้คนเราหันหน้าเข้าหากัน ความรักมีการผิตหวังร้างลา แต่ภายใต้การผิตหวังนั้นสามารถสอนอะไรให้กับมนุษย์หลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นรักจะมีไว้เพื่ออะไรเหนือสิ่งอื่นใด คือเราจะใช้ความรักนั้นอย่างไรเพื่อให้เกิดประโยชน์กับเราและสังคม

2. ปรัชญาชีวิตกับอคติต่อสิ่งเลวร้าย

2.1 สิ่งเลวร้ายคลาตามกาล

ปรัชญาชีวิต คือสิ่งที่เห็นเป็นประจักษ์จริงแก่สายตา รวมทั้งความรู้สึกและมีผลกับการดำเนินชีวิต ชีวิตมีเกิดย่อมมีดับสูญสลายไปตามธรรมดา แม้แต่ความทุกข์ก็ย่อมสลายไปตามความเหนื่อยล้าของสมอง เมื่อเราไม่คุ้นคิด เรื่องเหล่านั้นย่อมหายไปจากความทรงจำของเราเอง ดังแสงอาทิตย์ในตอนเช้าที่มีให้แก่โลกทุกวัน แต่เมื่อถึงเวลาค่ำแสงนั้นก็ค่อยๆ จางหายไป ดังบทประพันธ์ที่ว่า

“ทุกข์จนพบความงามในความทุกข์
เศร้าเสียจนพบสุขในความเศร้า
มืดเสียจนพบแสงแผ่ในเงา
ชื่นชมเจ้าลมเช้าเริ่มรวยริน
จวบดาวรุ่งส่งสัญญาณการพลัดพราก
รัตติกาลจะลาจากฝากถวิล
แสงแรกแห่งอรุณจะโลมดิน
ธรณินทร์จะสว่างกระจ่างตา
ทุกข์ใจสุดท้ายตนย่อมพ้นทุกข์
ล้มแล้วก็อาจลุกขึ้นเชิดหน้า
ราตรีคล้อยผ่านม่านทิวา
ดาวรุ่งจูบฟ้าแล้วลาลับ”

(ศักดิ์ศิริ มีสมสืบ 2554 : 22)

บทประพันธ์ข้างต้น พบว่า กาลเวลาผันผ่านไปทำให้สิ่งต่างเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาเมื่อตะวันฉายแสงในยามเช้า เวลาบ่ายแสงนั้นจะร้อนแรง และเมื่อยามเย็นตะวันก็จะลาลับขอบฟ้าไปพร้อมกับแสงแล้วความมืดมิดสนิทก็เข้าแทนที่ แต่ในขณะที่เดียวกัน ในความมืดมิดนี้ยังมีกลุ่มดาวที่พราวแสงระยิบระยับ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่ซ่อนอยู่ภายใต้อคติที่ใครหลายๆ คนกำลังสร้างมันเป็นกำแพงปิดกั้นตัวเองและการไม่จริงของสรรพสิ่งบนโลก ดังพุทธศาสนสุภาษิตหมวดที่ 6 อัมมวรรค – หมวดธรรม (2560) ว่า ทุกขเมวหิสมโภติ ทุกขติฏฐติ เวติ จ นาณญตรทุกขา สมโภติ นาณญตรทุกขา นิรุชฌติ ทุกขเท้านั้นเกิดขึ้น ทุกขย่อมตั้งอยู่ และเสื่อมไป นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรเกิด นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรดับ

2.2 ฝันร้ายมักกลายเป็นดี

ทว่าความคิดของคนเรานั้นก็แปลกประหลาดเมื่อพูดถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นมา เช่น คำว่า ทุกข์ ก็มักจะนึกถึงความมืดมนที่ไร้แสงส่องนำทาง แต่หารู้ไหมว่าภายในความมืดมิดที่ทุกคนเคยจดจำมา ไม่ได้เลวร้ายเสมอไป ลองมองท้องฟ้าในตอนกลางคืนที่มีมืดมิด แต่กลับเต็มไปด้วยแสงดาวที่ระยิบระยับมากมายหลายแสนล้านดวง ซึ่งสร้างความสวยงามท่ามกลางท้องฟ้าที่มีมืดมิดให้มีชีวิตชีวา ดังจะเห็นได้ว่าสิ่งต่างๆ ที่คิดว่าเลวร้าย อับจนหนทางออก แต่ภายในลึกๆ ยังมีสิ่งที่สวยงามซ่อนอยู่ ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

“อยู่กับทุกข์คลุกกับเศร้ามีหวานซ่อน
ฝันร้ายมีฝันดีซ่อนอยู่ในฝัน
ทุกข์ในสุขสุขในทุกคลุกเคล้ากัน
ยังเวียนวนด้นด้นด้วยเหตุใด”

(ศักดิ์ศิริ มีสมสืบ 2554 : 37)

บทประพันธ์ข้างต้น สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่าฝันร้ายจะกลายเป็นดี เป็นคำกล่าวที่ปลอบโยนใจที่ใครหลายๆคนเคยได้ยิน มันเป็นสิ่งที่ทำให้เราสบายใจหลังจากที่เราเจอสิ่งที่ร้ายๆ มา การอยู่กับทุกข์ ใช่ว่าจะกลายเป็นคนที่มืดแต่ความทุกข์ แต่เราสามารถพบสิ่งที่อยู่ในความทุกข์เหล่านั้นได้ สมมติว่ามีของเด็กชนบท 10 คนที่เข้าเมืองกรุงโดยมีเงินคนละ 10 บาท ซึ่งไม่เพียงพอที่จะซื้อข้าวกิน แต่หากเด็ก 10 คนนี้นำเงินมารวมกันก็สามารถซื้อข้าวและแบ่งกันกินพอประทังชีวิตต่อไปได้ สะท้อนให้เห็นว่าภายใต้ความขาดแคลนยังมีพลังแห่งสามัคคีซ่อนอยู่ และสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ ฉะนั้น สิ่งใดๆ ในโลกเมื่อใช้ใจมอง เราจะพบสิ่งที่ล้ำค่าสำหรับเราเสมอ

3. ปรัชญา : ผิดเป็นครู

3.1 พลิกผิดให้เป็นบทเรียน

นอกจากสิ่งที่แฝงอยู่ในความเลวร้ายอย่างความทุกข์แล้ว ศักดิ์สิทธิ์ มีสมสืบ ยังมีการใช้แนวคิดผิดเป็นครู คือ ความผิดพลาดที่กลายเป็นบทเรียนอันล้ำค่า นั่นคือ ชีวิตมีขึ้นมีลงเหมือนน้ำทะเลชีวิตมีแพ้มีชนะเหมือนการแข่งขันกีฬา ข้อผิดพลาดและบาดแผลมีกับทุกคนที่เกิดมา แต่หากเรามองความผิดพลาดนั้นให้เป็นเสมือนคำติจากสังคมที่เรากำลังอยู่ ความผิดเหล่านั้นจะทำให้เราได้รับบทเรียน เช่นการเขียนตามคำบอก เมื่อเขียนเสร็จ คุณครูมักจะให้นักเรียนเขียนแก้คำผิดมาส่งใหม่ โดยการเขียนตามจำนวนที่ครูกำหนด วิธีนี้จะทำให้นักเรียนจดจำสิ่งที่เคยผิดพลาดมาแล้วได้ดี และเมื่อได้กลับไปทำอีกครั้ง ความผิดพลาดเหล่านั้นย่อมไม่มีอีกต่อไป ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

“เคยต้อตั้งสือสารผ่านภาษา
ยิ่งพูดจายิ่งห่างเหินเกินกลืนกล้ำ
ยิ่งเจรจายิ่งอับจนจนเจ็บจำ
ยิ่งพูดพร่ายิ่งเพ้อพกรกหัวใจ
ดังนั้นฉันจึงเพียรเขียนคำผิด
เมื่อยิ่งผิดก็ยิ่งเพียรเขียนคำใหม่
ยิ่งยืดยาวยิ่งเย็นเยื่อเพื่อเจอไป
รักยิ่งร้างห่างไกลไปทุกที”

(ศักดิ์สิทธิ์ มีสมสืบ 2554:28)

“ใจเคยผ่านภินท์พังที่หวังวาด
ผ่านผิดผ่านพลังพลาดก็บาดแผล
เคยชนะเคยพบผ่านผ่านพ่ายแพ้
ผ่านทุมเทผ่านท้อแท้สักรักร้าทาย”

(ศักดิ์สิทธิ์ มีสมสืบ 2554 : 9)

การทำผิดพลาดนั้น ไม่ได้เป็นตัวชี้วัดคุณภาพการทำงานหรือความรับผิดชอบเสมอไป แต่ถ้ามองอีกมุมหนึ่ง ความผิดพลาดสามารถเป็นครูให้กับเราได้ มันสอนอะไรหลายๆ อย่างให้เราเมื่อเราทำผิด เราจะได้จดจำความผิดนั้นได้ดี แล้วจะทำสิ่งที่ถูกในครั้งต่อไป

4. ปรัชญาการค้นหาคำความจริงด้วยใจ

4.1 มองด้วยใจ

การมองหาบางสิ่ง หากมองอย่างผิวเผิน ก็อาจมองเห็นแค่ลักษณะทั่วไปของสิ่งนั้น การมองอีกให้ลึกซึ้ง น้อยคนนักจะสามารถทำได้ คือการมองหาความจริงด้วยใจ เป็นปรัชญาอย่างหนึ่งของการพิจารณาคุณค่าของสิ่งต่างๆ และค้นพบสิ่งใหม่ที่คนธรรมดาหาค้นเจอไม่ เช่น ผลงานศิลปะบางผลงาน หากแต่ดูอย่างผิวเผินก็อาจจะเป็นภาพที่สวยงามภาพหนึ่งเท่านั้น ไม่รับรู้ถึงการสื่อสารของจิตรกรที่ส่งมายังผู้ชมผ่านผลงานของเขา ในบางคนเขาพิจารณาด้วยหัวใจสู่หัวใจของจิตรกร จึงทำให้ได้รู้อะไรหลายๆ อย่างจากภาพนั้น เช่น รายละเอียดของสีที่สื่ออารมณ์ ลายเส้นที่บอกเล่าเรื่องราว เป็นต้น ดังคำกล่าวที่ว่า ภาพหนึ่งภาพบอกแทนคำพูดได้มากกว่าคำพูดหนึ่งหมื่นคำ ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

“ว่าจันทร์หม่นไซ้เพราะจันทร์นั้นจางค่า
ที่จันทร์จางนั้นเพราะฟ้ามีฝ้าหมอง
มีม่านควันคลุ้งคลุ้มเข้าคลุมครอง
หลับตาจ้องเฝ้ามองจันทร์แล้วมองใจ
ด้วยจิตเดิมแท้นั้นแน่นอน
บริสุทธิ์ประภัสสรอย่าสงสัย
ที่เคลือบคลุมคือสังขารอันปรุงไป
แปรปรวนปกปิดไว้ไม่เห็นจริง
เถิดหลับตานิ่งพิศพิณใจใน
กลางใจมีจันทร์สำคัญยิ่ง
กลางเมืองเรืองไฟไม่ประวิง
หากใจนี้ใจรัก...จักเห็นจันทร์”

(ศักดิ์สิริ มีสมสืบ 2554 : 30)

จะเห็นได้ว่า กวีมีการนำเสนอโดยนำพระจันทร์เป็นสื่อกลางในการสื่อความหมาย ถ้าหากวันหนึ่งนั้นแสงจันทร์นั้นหม่นเพราะมีเมฆาบดบัง การมองเห็นของสายตาอาจเป็นไปอย่างลำบาก แต่ดวงตาในใจเรายังมองเห็นพระจันทร์ดวงนั้นตลอดเวลาแม้ดวงตาภายนอกจะสังการว่าไม่เห็นก็ตาม เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงกรมองสิ่งต่างๆ ที่ไม่ใช่แค่ดวงตาภายนอกเท่านั้นเป็นแต่ดวงตาภายในใจเราก็สามารถมองเห็นคุณค่าของสิ่งต่างๆ ที่ซ่อนอยู่ภายในได้ สอดคล้องกับคำกล่าวของ Helen Keller (2560) กวีชาวอเมริกันที่กล่าวไว้ว่า สิ่งที่ดีและสวยงามที่สุดในโลกมองไม่เห็นและจับต้องไม่ได้แต่จะรู้สึกได้จากหัวใจ

4.2 ฝ่าฟันเพื่อให้ได้มา

ไม่ยอมแพ้แม้ต้องล่าเชื้อ การที่มนุษย์เรานั้นตั้งใจที่จะทำอะไรสักอย่างและการค้นหาสิ่งเพื่อตอบสนองใจตนที่ต้องการสักอย่างนั้น ไม่ว่าจะมีอุปสรรคมากเพียงใดเราก็สามารถที่จะฝ่าฟันและก้าวต่อไปได้ ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจ เพื่อหวังผลตอบแทนที่อยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจสำหรับตน เช่น การสอบ เราอ่านหนังสือเตรียมตัวสอบนั้น ความหวังที่ครูจะออกข้อสอบตรงตามที่เราเตรียมอ่านไปและผลคะแนนการสอบอยู่ในเกณฑ์ระดับดีเยี่ยม นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอีกหลายอย่างที่ทำให้เราต้องดิ้นรนสู้โดยไม่หวั่นกับอุปสรรค เช่น รางวัลสำหรับคนเก่ง เพื่อทุนการศึกษา เป็นต้น ดังบทกวีที่สะท้อนการไม่ยอมแพ้ดังนี้

“ผ่านทุกข์ยากก็พากเพียรเข้าเรียนรู้
 ยังเหลือภูมิกี่ภูให้ป็นปาย
 หลงสำเนียงเสียงเพรียกตะเกียกตะกาย
 ก็ผิตพลาดอาจพลั้งพ่ายเข้าไม่แพ้
 ผ่านภูแล้วภูเล่าเข้าใจซึ่ง
 จากภูหนึ่งถึงภูไหนใจแน่วแน่
 พิชิตยอดภูวดลฤดีแด
 ทุกพลั้งพลาดก็บาดแผลเข้าภูมิใจ”

(ศักดิ์สิริ มีสมสืบ 2554 : 45)

บทประพันธ์ข้างต้น พบว่า กวีมีการนำเอา ภู เป็นสัญลักษณ์สื่อถึงอุปสรรคต่างๆ ที่เราต้องก้าวข้ามผ่านไปเพื่อไขว่คว้าสิ่งที่เราต้องการมาด้วยความเพียรพยายาม ดังนั้น ไม่ว่าจะยากเย็นสักเพียงใด ความสำเร็จคือจุดมุ่งหมาย การฝ่าฟันอุปสรรคมากมาย ก็ผิตพลาดพ่ายแพ้ ทำให้เราเรียนรู้และเข้าใจถึงคุณค่าของสิ่งที่ได้มาดังพุทธศาสนสุภาษิตหมวดที่ 6 ความเพียร (2560) ที่ว่าโกสขชฌยโต ทิสฺวา วิริยารมภณฺจเขมโต อารทฺหวิริยา โหถ เอสา พุทฺธานุสาสนี ท่านทั้งหลายจงเห็นความเกียจคร้านว่าเป็นภัย และเห็นการปรารภความเพียรว่าเป็นความปลอดภัย แล้วปรารภความเพียรเถิดนี้เป็นพุทธานุสาสนี

4.3 งามใจໃးໃး

คำๆ นั้นมนุษย์มักพูดเสมอโดยเฉพาะผู้หญิงที่มีรูปลักษณ์ที่ไม่เป็นที่ต้องแก่สายตาของคนอื่นๆ มักถูกมองว่าอัปลักษณ์ และในสังคมปัจจุบันตัดสินมนุษย์ด้วยกันที่รูปลักษณ์ภายนอกมากกว่าจิตใจของบุคคลนั้น จึงทำให้ผู้ที่มีปัญหาดังกล่าวกลายเป็นบุคคลที่ด้อยในสังคม แต่การมองถึงสิ่งที่อยู่ภายใต้ใบหน้าที่ไม่เป็นที่พอใจนั้น ทำให้เรามีจิตใจที่กว้างขวางมากขึ้น ไม่ทำร้ายจิตใจเพื่อนมนุษย์ร่วมกัน จะสวย หรือหล่อแต่ถ้าจิตใจไม่งาม ทำการอันใดย่อมไร้คนยอมรับเช่นกัน ดังนั้น ปรัชญาการมองคนอื่นด้วยรูปลักษณ์ภายนอกและแสดงอาการที่ไม่ดีต่อเขาย่อมทำร้ายจิตใจเขา เราควรเปิดใจแล้วสัมผัสหัวใจที่อยู่ภายในจะดีกว่า ดังบทประพันธ์ที่ว่า

“โอ...บาดแผลของเจ้าเร้าใจนัก
 อัปลักษณ์เพียงไรหนอใบหน้า
 รอยแผลเป็นเห็นชัดถนัดตา
 ขำรู้ว่าเจ้าต่อสู้อยู่ใน
 และขำรู้ว่าเจ้าอยู่ในลึก
 เจ้ากอบกู้ความรู้สึกของเจ้าได้
 เจ้ารู้ซึ่งมีต้องพึงพลังใด
 ข้าเห็นแล้วเจ้าใช้พลังเป็น
 เจ้าค้นพบความงามตามธรรมชาติ
 ซึ่งคนเมาเหลาตลาดไม่อาจเห็น
 ค่อยค่อยเผยให้เจ้าพบซึ่งจันทร์เพ็ญ
 ค่อยค่อยเน้นให้ตระหนักแก่สำนึก”

(ศักดิ์สิริ มีสมสืบ 2554 : 59)

บทร้อยกรองคุณค่าภายในก็คือความงดงามของภาษาที่ใช้ในการประพันธ์ ในบทประพันธ์ข้างต้นนี้ สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์ก็เช่นกันนอกจากความงดงามภายนอกอย่างรูปร่างหน้าตาแล้ว ก็ยังมีจิตใจที่เป็นความงดงามภายในด้วย แต่ได้ขึ้นชื่อว่าภายในแล้วยากที่จะสัมผัสได้ สำหรับคนเรากล้าหน้าตาอัปลักษณ์ก็จะกลายเป็นคนที่ด้อยโอกาสทางสังคม เพราะสังคมปัจจุบันตัดสินคนด้วยหน้าตา มีน้อยคนที่จะมองข้ามความอัปลักษณ์นี้แล้วมองลึกเข้าไปถึงจิตใจที่ซ่อนอยู่ และคนที่หน้าตาอัปลักษณ์มักถูกล้อเลียน หรือถูกเปรียบเทียบกับสิ่งที่ไม่ดี ซึ่งเป็นการทำร้ายจิตใจของเขาเหล่านั้นเป็นอย่างมาก

5. ปรัชญาชีวิตกับการเติมแต่ง

5.1 มองกลับมุมด้วยการปรุแต่ง

การปรุแต่งมีความหมายสอดคล้องกับคำว่า การเติมแต่ง คือ การเพิ่ม การลด หรือการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้บางสิ่งบางอย่างที่เราต้องการจะเปลี่ยนแปลง แต่สิ่งที่ต่างกันคือ ทิศทางการปรุแต่ง การที่เราจะเติมหรือปรุสิ่งต่างๆ นั้นอนนว่าเป็นการเสริมสร้างความรู้สึกที่ดีต่อสิ่งนั้นมากยิ่งขึ้น แต่รากเหง้าของเดิมก็ยังสะท้อนออกมาท่ามกลางความรู้สึกดีๆ เช่น การมองความทุกข์ให้เป็นแมลงวัน ที่มักจะมารบกวนและก็บินจากไป ในกรณีนี้การมองดังกล่าว ทำให้กลายเป็นคนมองโลกในแง่ดีและคิดบวกอยู่เสมอ ซึ่งเป็นผลดีแก่จิตใจเพื่อทำให้ไม่เครียดมากนักเอง แต่อีกแง่หนึ่งในสังคมปัจจุบันมักปรากฏคนประเภทที่มักทำตัวเกินฐานะของตนเอง ปรุแต่งทุกสิ่งให้ตนเป็นที่ยอมรับของสังคมที่ตนเข้าร่วมสมาคมด้วย แต่รากเหง้าความจริงสิ่งเดิมก็ยังย่ำในใจคนเหล่านั้นอยู่ตลอดเวลา ศักดิ์สิริ มีสมสืบ สะท้อนแนวคิดปรัชญาดังกล่าวผ่านบทประพันธ์ดังนี้

“ยังคงอยู่อยู่กับทุกข์ที่ปรุแต่ง
สร้างเหมือนจริงจริงเหมือนสร้างให้สงสัย
รู้ตัวตนกลกิเลสสังเวชกระไร
ใจเอ๋ยใจปรุแต่งทุกข์จนสุขสกา”

(ศักดิ์สิริ มีสมสืบ 2554 : 37)

จากบทประพันธ์จะเห็นได้ว่า การมองสิ่งต่างๆ ที่ผิดไปจากความดั้งเดิมของมัน ขึ้นอยู่กับว่าเราจะมองไปในทิศทางใด จะสรรค์สร้างในรูปแบบใด จะปรุแต่งให้มีรู้อย่างไร ให้เหมาะสมกับเราเพื่อให้เรามีความสุขกับมัน โดยไม่มองในข้อเสียหรือข้อห้ามและไม่กังวลกลับสิ่งกับต่างๆ ไปเพราะคำว่าความสุขคือสิ่งที่เราต้องการ พุทธศาสนสุภาษิตหมวดที่ 11 สุข (2560) ที่ว่า สพพตทุกขสสุขุขหานัน ละเอียดทุกข์ได้เป็นสุขในที่ทั้งปวง

6. ปรัชญาทางอารมณ์

6.1 โกรธอาพาพินาศ

ศักดิ์สิริ มีสมสืบ ได้ใช้แนวคิดปรัชญาเกี่ยวกับอารมณ์ของมนุษย์โดยมีจิตได้สำนึกที่ควบคุมการกระทำต่างๆ เมื่อมนุษย์คิดอย่างไรก็แสดงออกมาเช่นนั้น แต่บางอารมณ์ที่ไม่ควรแสดงออกมา เช่น ความโกรธ ความเกลียด เพราะมันอาจทำลายความรู้สึกของคนอื่น และนำมาสู่ความแตกแยก ดังคำกล่าวพุทธศาสนสุภาษิตหมวดที่ 7 ความโกรธ (2560) ที่ว่า โกรธสมมทสมมตโต อายสยกยนิคจจติ ผู้เรามีความโกรธ ย่อมถึงความร้ายศศักดิ์ คำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า การที่เรานั้นจะโกรธหรือเกลียดใครนั้น ไม่ได้ทำให้ตัวเองชนะหรือดูเกรงขามขึ้นมาแม้แต่น้อย และยิ่งถูกมองว่ากลายเป็นคนไร้สติ ปล่อยให้ความ

โกรธความเกลียดครอบงำจิตใจ และการเกลียดหรือโกรธนั้น ไม่ได้ส่งผลดีต่อตนเองและคนอื่นเลย อีกทั้งอารมณ์ที่อยู่เหนือเหตุผลย่อมพังพินาศทั้งสิ้น ฉะนั้น การควบคุมอารมณ์เป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นพื้นฐานของการฝึกจิตให้เป็นบุคคลที่ใจเย็น ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

“ความเกลียดชังยังอยู่ในหัวใจข้า
อยู่อย่างงามสง่าผ่าเผยยิ่ง
ข้าเกลียดใครรับรองว่าข้าเกลียดจริง
ไม่กลอกกลิ้งกลบเกลื่อนบิดเบือนใจ
โกรธคือโกรธเกลียดคือเกลียดไม่เคียดแค้น
ฝังแน่นเข้ากระดูกดำยากถอนได้
แต่ข้าไม่ก่อกรรมทำร้ายใคร
และไม่ให้เกลียดนាំทำร้ายตน”

(ศักดิ์สิริ มีสมสืบ 2554 : 56)

บทประพันธ์ดังกล่าวพบว่า การเกลียดชังเกิดจากหลายปัจจัย เช่น การเข้าใจผิด การถกเถียง ความโกรธ เหล่านี้เป็นอารมณ์ความรู้สึกที่มนุษย์เราประสบมาแล้ว เนื่องจากการใช้ชีวิตในแต่ละวันย่อมมีผู้คนมากมายหลายความคิด บ้างก็ตรงกับเรา บ้างก็คิดต่าง บ้างก็ต่อต้านเรา จึงทำให้เรามีหลายอารมณ์ในหนึ่งวัน แต่สิ่งหนึ่งที่เราควรตระหนักนั่นก็คือ เราคือคนที่ควบคุมอารมณ์และเหตุผลเป็นสิ่งที่อยู่เหนือทุกอย่าง ในการทำสิ่งต่างๆ ทุกคนมักพูดเสมอว่า ต้องมีสติและมีเหตุผล อย่าให้อารมณ์มาครอบงำจิตใจ นั่นก็เพราะกลัวว่าอารมณ์จะนำความพินาศมาสู่สังคม การโกรธหรือเกลียดใคร มักจะมีวูบหนึ่งที่เราคิดอยากทำร้ายศัตรู เพื่อความสบายใจของตน แต่การทำเช่นนั้น ไม่ได้ทำให้ตัวเองเป็นผู้ชนะหรือดูเกรงขาม แม้แต่บิดามันสะท้อนให้เห็นถึงการมีสมองไม่ได้ช่วยอะไร ดังพุทธศาสนสุภาษิตหมวดที่ 7 ความโกรธ (2560) ที่ว่า อนตฺถนโน โภโธ ความโกรธก่อความพินาศ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวใน พุทธศาสนสุภาษิต ข้อคิดเตือนใจ (2560) ว่า อนตฺถมตฺทาโหติ ยโภโธสฺส เต นร : ความโกรธครอบงำรชนเมื่อใด ความมีตนย่อมมีขึ้นเมื่อนั้น

7. ปรัชญาการทำดีละเว้นชั่ว

7.1 ทำอย่างไรก็ได้ อย่างนั้น

ชดใช้กรรม ทำสิ่งดี การทำความดีเป็นคำสอนของทุกศาสนา เพราะเชื่อกันว่าจะได้บรรลุความสำเร็จ เช่น พุทธศาสนา การทำความดีถึงพร้อมย่อมไปสู่พระนิพพาน คือจบการเวียนว่ายตายเกิด ศาสนาอิสลาม การทำความดีเพื่อเข้าเฝ้าพระเจ้า เป็นต้น เหล่านี้กลายเป็นทั้งคำสอนที่เน้นให้ปฏิบัติและยังกลายเป็นหลักในการดำเนินชีวิต มีคำกล่าวของพุทธสุภาษิตหมวดธรรมเบื้องต้น (2560) ที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว สะท้อนให้เห็นว่าผลการกระทำทุกอย่างย่อมมีผลกับบุคคลที่ทำ หากทำกรรม ก่อความชั่ว ก็ย่อมรับผลตามนั้น แต่หากแสวงกรรมดี ทำสิ่งที่เบญจสุทธสิ่งดีๆ ย่อมมาสู่ตัวผู้ทำ นอกจากนี้ ยังเป็นเรื่องของความสบายใจ กลายเป็นพลังการดำเนินชีวิตให้ก้าวต่อไปได้ ดังบทประพันธ์ที่ว่า

“ชำระหนี้กรรมเก่าเราชดใช้
มุ่งมั่นกรรมใหม่เราไม่สร้าง
ผิตบาปในใจได้เจือจาง

ตลอดทางย่างเท้าเราเรียนรู้”

(ศักดิ์สิริ มีสมสืบ 2554 : 38)

บทประพันธ์ข้างต้น จะเห็นว่า กรรมเก่าที่เราต้องชดใช้ เป็นผลของการกระทำในอดีต ไม่ว่าจะดี หรือเลวร้าย ก็เป็นสิ่งที่เราควรตระหนักเสมอว่า การทำสิ่งใดก็จะส่งผลเช่นนั้นต่อเรา แต่บางครั้งการทำผิด ซ้ำซากก็ทำให้เราชดใช้เวรกรรมนั้นไม่มีวันจบสิ้น แต่เราก็ควรเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาว่าการทำสิ่งที่ผิดไม่ได้ ทำให้ชีวิตเราดีขึ้น ก็จงเลือกทำแต่สิ่งดีๆ เพราะจะส่งผลต่อตนเองและสังคม ดังพุทธศาสนสุภาษิตหมวดที่ 4 กัมมวรรค – หมวดกรรม (2560) ยาพิสวปเต พิชิตาสิสสกเต ผลักลยามณาริ กลฺยาณํปาปการิ จ ปาปํ บุคคหฺวานํพิชเชนฺได ย่อมได้ผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้ผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้ผลชั่ว

8. ประชญาผู้เป็นแม่

8.1 ดวงตาผู้เป็นแม่

ดวงตาแม่ คำว่าแม่นี้มีความหมาย คือผู้ที่ให้กำเนิดบุตร และเป็นผู้ที่เลี้ยงดูบุตร ตั้งแต่เล็กจนเติบโตกลายเป็นผู้ใหญ่ ทั้งร่างกายและจิตใจ แม่จะคอยพร่ำสอนสิ่งที่ดีให้กับบุตรของตนเสมอ เอาใจใส่ด้วยความรัก แต่นอกจากความหมายนี้แล้ว ผู้เป็นแม่ไม่จำเป็นต้องให้กำเนิดบุตร แต่หากมีจิตใจที่ เมตตากรุณา มีความรักมอบให้แก่เด็กหรือคนรอบข้างและสัตว์ นับได้ว่าเป็นผู้ที่เรียกว่าแม่ได้ เช่น การช่วยเหลือลูกสุนัขที่ถูกทอดทิ้ง ด้วยอยากให้ความอบอุ่นและทำให้รู้สึกปลอดภัย โดยการอุ้มกอด และไม่ คำนึงถึงผลต่างๆ เช่น เชื้อโรค สุนัขกัด หรือความลำบาก นั่นคือความรักที่ไม่ต้องการสิ่งตอบแทน ดังบท ประพันธ์ที่ว่า

“หญิงสาวซ่อนร่างเจ้ามาโลมลูบ
กอดจูบปลอบขวัญเจ้าเฝ้าไถ่ถาม
ว่ามันใจไหมเล่าเจ้านงราม
อย่าได้หวนใจหวนฉันทรักจริง
สบายใจค่อยคลายเศร้าเจ้าลูกหมา
ซุกหน้าบอกพลางครางหงุหงิง
อกละมุนอุ่นไฉ่แอบอิง
ยอดหญิงโฉมสะอ้างหรือนางฟ้า”

(ศักดิ์สิริ มีสมสืบ 2554:65)

“ช่างแสนดีมีใครให้หนูน้ดก
คนที่รักเราด้วยใจใสบริสุทธิ์
อยากทิ้งร่างลงหลับไหลไปวิมุติ
น้ำตาหยดหยดหยาดเธอปาดทิ้ง
แสงอรุณเรืองไรใกล้สว่าง
ผิดบาปได้ลบล้างแล้วบางสิ่ง
ในที่สุดมันก็นิ่งอยู่ภายใน
มีอูบไล้ลูบหัวทั่วกระหม่อม

ดักที่พร้อมให้นอนหนุนบุญโชน
ดาที่มองแสนละมุนอุ่นละไม
ใจที่ดูแลใจอุ่นใจนัก”

(ศักดิ์สิริ มีสมสืบ 2554 : 67)

บทประพันธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้ที่มีจิตวิญญาณความเป็นแม่แม่มีความเมตตาต่อสรรพสิ่งบนโลกไม่ว่าจะคน หรือ สัตว์ นอกจากนี้ยังมีความรักความเป็นห่วงที่ถ่ายทอดออกมาจากหลายๆ สิ่ง เช่น คำบ่นคำตำ การถามไถ่ การดูแล เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าผู้เป็นแม่ไม่ใช่แค่มีความเมตตาเท่านั้น แต่ยังมีความรักที่มอบให้ลูกเสมอ ดังนั้น บุพการีอย่างมารดาแล้ว เราควรให้ความเคารพตักตัญญูต่อท่าน รักท่านให้มากๆ เพราะแม่นั้น มีคนเดียวสำหรับทุกคน ดังพุทธศาสนสุภาษิตหมวดที่ 3 บุคคล (2560) ว่า อาหุเนยยา จ ปุตตานัมมารดาบิดาเป็นที่นับถือของบุตร และ บุพพาจริยาติ วุจฺเจว มารดาบิดาท่านว่าเป็นบูรพาจารย์ (ของบุตร)

สรุป

การศึกษาแนวคิดปรัชญาในกวีนิพนธ์ของศักดิ์สิริ มีสมสืบ เป็นการศึกษาการแสดงแนวคิด หรือ สารัตถะของผู้แต่ง ผู้แต่งต้องแสดงความคิดให้ปรากฏเด่นชัด โดยเฉพาะในตอนจบเรื่อง ผู้อ่านจะได้ทราบแนวคิด หรือทัศนะของผู้เขียนจากความคิด หรือการกระทำของตัวละคร จากบทสนทนา หรือจากผลสุดท้ายของเหตุการณ์ในเรื่อง ทั้งนี้การแสดงแนวคิด ต้องสอดคล้องกับสภาพสังคมที่กำลังประสบอยู่ เนื่องจากจะเป็นการสะท้อนให้เห็นในสังคมตระหนักถึงพฤติกรรมที่ทุกคนกำลังปฏิบัติต่อประเทศชาติ เช่น การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ วิถีชีวิต นอกจากนี้ยังมีปรัชญา ซึ่งเป็นแนวคิดความสัมพันธ์กับแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างแนบแน่นมาก เป็นการอธิบายหลักความจริงที่ปรากฏให้เห็นในสังคม เช่น การตายเป็นธรรมชาติของสิ่งที่เกิดแล้วย่อมมีการดับสูญ ความรักเป็นส่วนหนึ่งของสัจธรรมชีวิตและเป็นสื่อกลางที่ทำให้คนในสังคมมีความปรองดองกัน

ปรัชญาถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคม เพราะเป็นหลักปฏิบัติที่ยึดถือและเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความจริง ส่วนในด้านแต่งคำประพันธ์ ผู้แต่งต้องมีทัศนะที่กว้างไกลและมองสภาพในสังคมได้อย่างลึกซึ้ง เพื่อให้งานประพันธ์สื่อแนวคิดได้อย่างชัดเจน ตรงประเด็น และสามารถนำแนวคิดดังกล่าวไปใช้ในการหาทางแก้ไขปัญหาได้ ซึ่งจากการศึกษาผลงาน “หลงรักชั่วชีวิต” ซึ่งเป็นหนึ่งในผลงานที่ตีพิมพ์หนึ่งของศักดิ์สิริ มีสมสืบดังนี้

1) ปรัชญาแห่งรัก ความรักมีหลายนิยามในความคิดของแต่ละบุคคล และในแง่ของความรักก็มีหลากหลายรูปแบบตามนิยามเช่นกัน เช่น รักที่เป็นนิรันดร์ รักที่สั่งสอนเราผ่านความเจ็บปวดและผิดหวัง ซึ่งก็เกี่ยวข้องกับบทเรียนที่แทรกอยู่ในสิ่งต่างๆ ฉะนั้นความรักมีทั้งข้อดีและข้อเสียขึ้นอยู่กับนิยามของแต่ละคน 2) ปรัชญาชีวิตกับอคติต่อสิ่งเลวร้าย การมองชีวิตด้วยค่านิยม ทำให้มีกรอบและขอบเขตจำกัดพื้นที่ของความคิด ถ้าเดิมเรามักมองความทุกข์ที่เต็มไปด้วยความอับแสงแห่งทางหลุดพ้น แต่ถ้าเราเปิดใจจะพบว่าท่ามกลางความทุกข์ที่ขึ้นมามีความสุขที่หอมหวานซ่อนอยู่ ดังท้องฟ้าในยามราตรีวิกาลที่มีดมิตสัจเฉียบ ยังมีความสวยงามจากกลุ่มดาวที่ส่องแสงสกาแววามอยู่ทุกคน ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ชีวิตที่มีดมหน่นไขว่จะมีดตลอดเวลา 3) ปรัชญาผิดเป็นครู ความผิดพลาดไข้อยู่เป็นเกณฑ์บ่งบอกถึงคุณภาพ ความรับผิดชอบและความละเอียดอ่อน แต่สิ่งหนึ่งที่ความผิดพลาดสอนเราคือ การผิดครั้งแรก ครั้งที่สอง

ย่อมไม่มีทางเกิดอีก โดยธรรมชาติของมนุษย์ส่วนมากจะฝังใจกับสิ่งที่ทำผิดในอดีตเสมอ เมื่อเจอกับปัญหาเดิมย่อมมีวิธีการแก้ไขได้ เช่นการเขียนคำเก่าที่เคยเขียนผิดในอดีต เมื่อได้มาเขียนอีกครั้งย่อมรู้วิธีการเขียนที่ถูกต้องเพราะได้เรียนรู้จากความผิดนั้นมาแล้ว 4) ประชญาการค้นหาคำความจริงด้วยใจ ประชญานี้ใช้สำหรับการพิจารณาคุณค่าจากสิ่งต่างๆ ที่ได้สัมผัสหรือมองเห็น การมองหาความสงบท่ามกลางความวุ่นวายจากเสียงที่รบกวนเป็นสิ่งที่ยากจะมองเห็น แต่สิ่งหนึ่งที่สามารถแยกสองสิ่งนี้ได้คือจิตใจ คือ หากใจเราสนใจสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้ว มีสติและสมาธิ สิ่งรบกวนต่างๆ ไม่ใช่อุปสรรค การมองสิ่งต่างๆ ด้วยใจ ย่อมมองเห็นอะไรๆ มากกว่าการมองแบบผิวเผิน เช่น การมองพระจันทร์ในยามราตรี เมื่อจิตใจเราอยู่ที่ดวงจันทร์ดวงนั้น เราจะสามารถเห็นภาพดวงจันทร์นั้นอย่างสุขสรวล ถึงแม้จะถูกบดบังด้วยหมู่เมฆก็ตาม เป็นปรัชญาชีวิตกับการแต่งเติม ประชญานี้จะเกี่ยวกับชีวิตที่ยังคงวุ่นวายอยู่กับการปรุงแต่งสิ่งต่างๆ เพื่อให้เรานั้นเปลี่ยนมุมมองของความคิด เช่น การมองโลกในแง่ดี ทั้งๆ ที่โลกนั้นกำลังทำร้ายตน สาเหตุที่ไม่กล้าคิดว่าโลกทำร้ายเรา เป็นเพราะกลัวความทุกข์ จึงปรุงแต่งเพื่อให้ตนมองโลกในแง่ดี อีกกรณีหนึ่งของนิสสัยคนที่ยังปรุงแต่งฐานะตนเองให้สูงส่ง จนลืมไปว่ารากเหง้าของตนอยู่ที่ใด ประชญาที่สะท้อนภาพสังคมของมนุษย์เลยก็ว่าได้ 5) ประชญาทางอารมณ์นั้น เป็นปรัชญาที่มีความละเอียดอ่อน เพราะเป็นจิตใต้สำนึกมนุษย์ที่ถูกควบคุมโดยอารมณ์ที่ขาดสติ และการควบคุม จึงทำให้เกิดความพึงพินาศทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เช่น อารมณ์โกรธ และอารมณ์เกลียด ที่มนุษย์ยังคงเป็นทาสของอารมณ์เหล่านี้อยู่จึงทำให้ถูกมองว่าเป็นมนุษย์ที่ไร้การรับผิดชอบอารมณ์ ไร้ทักษะการใช้เหตุผล กลายเป็นคนบ้าและโง่ สอดคล้องกับคำกล่าวว่า โกรธคือโง่โมโหคือบ้า 6) ประชญาการทำดีละเว้นชั่ว การทำความดีเป็นคำสอนของทุกศาสนา เพราะเชื่อกันว่าจะได้บรรลุความสำเร็จ เช่น พุทธศาสนา การทำความดีถึงพร้อมย่อมไปสู่พระนิพพาน คือจบการเวียนว่ายตายเกิด ศาสนาอิสลาม การทำความดีเพื่อเข้าเฝ้าพระเจ้า เป็นต้น เหล่านี้กลายเป็นทั้งคำสอนที่เน้นให้ปฏิบัติและยังกลายเป็นหลักในการดำเนินชีวิต มีคำกล่าวที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว สะท้อนให้เห็นว่าผลการกระทำทุกอย่างย่อมมีผลกับบุคคลที่ทำ หากทำกรรม ก่อความชั่ว ก็ย่อมรับผลตามนั้น แต่หากแสวงกรรมดี ทำสิ่งที่เป็นกุศล สิ่งดีๆ ย่อมมาสู่ตัวผู้ทำ 7) ประชญาผู้เป็นแม่ คำว่าแม่นี้มีความหมาย คือผู้ที่ให้กำเนิดบุตร และเป็นผู้ที่เลี้ยงดูบุตรตั้งแต่เล็กจนเติบโต กลายเป็นผู้ใหญ่ ทั้งร่างกายและจิตใจ แม่จะคอยพร่ำสอนสิ่งที่ดีให้กับบุตรของตนเสมอ เอาใจใส่ด้วยความรัก แต่นอกจากความหมายนี้แล้ว ผู้เป็นแม่ไม่จำเป็นต้องให้กำเนิดบุตร แต่หากมีจิตใจที่เมตตากรุณา มีความรักมอบให้แก่เด็กหรือคนรอบข้าง และสัตว์ นับได้ว่าเป็นผู้ที่เรียกว่าแม่ได้

อภิปรายผล

แนวคิดปรัชญาที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ ของศักดิ์สิริ มีสมสืบ สะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นไปของสังคมที่มีทิศทางที่แตกต่างกัน อย่างเช่นความรักที่มีหลายมุมมองย่อมเกิดผลที่ต่างกัน การมีอคติต่อสิ่งต่างๆ ทำให้เกิดค่านิยมที่ไม่ดีกับสิ่งนั้น และที่สำคัญจะยึดติดกับสิ่งนั้นไปตลอด ความผิดพลาดที่เปรียบเสมือนครูที่คอยสั่งสอนเมื่อเราทำผิด ทำให้เรามองย้อนมองความผิดนั้นนำไปสู่การปรับปรุง การค้นหาคำความจริงที่เป็นประจักษ์ที่อยู่ท่ามกลางอุปสรรค เมื่อใจแน่วแน่มองประสบผลสำเร็จ การเติมแต่งสิ่งต่างๆ ให้สังคมกับสังคมที่กำลังทำร้ายตนให้เป็นสิ่งที่สวยงาม และสุดท้ายคืออารมณ์ความรู้สึกที่เราควรมีสติตลอดเวลา และระวังอย่าให้อารมณ์นั้นอยู่เหนือเหตุผล และควรคิดตรองให้ดีก่อนลงมือทำการอันใด กวีของของศักดิ์สิริ มีสมสืบจึงถือว่าได้ถ่ายทอดหลักของความเป็นจริงที่เกิดขึ้นบนโลกได้อย่างลึกซึ้ง สอดคล้องกับคำกล่าวของ

ธนิกายุจน์ จินาพันธ์ (2546 :95) ที่ได้กล่าวว่า ปรัชญาเป็นแนวคิดความสัมพันธ์กับแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างแนบแน่นมาก เป็นการอธิบายหลักความจริงที่ปรากฏให้เห็นในสังคม เช่น การตายเป็นธรรมชาติของสิ่งที่เกิดแล้วย่อมมีการดับสูญ ความรักที่ไร้ซึ่งการดูแลย่อมผันแปรเปลี่ยนไปเมื่อคนสองคนไร้รักซึ่งกันและกัน เหล่านี้ล้วนเป็นปรัชญาที่ปรากฏให้เห็นจริง และอาจกล่าวได้ว่า ปรัชญาเป็นสัจธรรมของสิ่งที่อยู่บนโลก

ข้อเสนอแนะ

1. การศึกษาครั้งนี้ แหล่งข้อมูลมีความสำคัญมาก ผู้ศึกษาควรศึกษาให้ละเอียดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน
2. การบริหารเวลาเป็นสิ่งสำคัญมาก ดังนั้นผู้ที่ศึกษาควรแบ่งเวลาในการทำงานให้ชัดเจนในแต่ละหัวข้อ เพื่อผลการศึกษาที่ออกมาจะได้มีคุณภาพ
3. ในการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดปรัชญา ควรศึกษาจากกวีนิพนธ์ของหลายๆ ท่านเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของแนวคิดของกวี อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของคนในสังคมได้

เอกสารอ้างอิง

- กิตติมา จันทรรลว. (2555). **วิเคราะห์กวีนิพนธ์ของสภาพร ศรีสังข์. ปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.**
- ดนัย ไชโยธา. (2546). **ความรักกับจุดหมายของชีวิต. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.**
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2539). **วรรณกรรมวิจารณ์. ปทุมธานี: นาคร.**
- ธนิกายุจน์ จินาพันธ์. (2546). **วิเคราะห์แนวคิดและคุณค่าในกวีนิพนธ์ไทยที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิตนครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร.**
- พงจันทร์ คล้ายสุบรรณ. (2522). **การเรียนรู้สร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สิทธิสารการพิมพ์.**
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.**
- รุ่งเรือง บุญไธสง. (2541). **ปรัชญาคืออะไร. เชียงใหม่: ม.ป.ท..**
- ศักดิ์ศิริ มีสมสืบ. (2554). **หลงรักชั่วชีวิต. กรุงเทพฯ: โพสต์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).**
- สัทกร วงศ์สงคราม. (2552). **การศึกษาความรักของวัยรุ่น. สารนิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.**
- สาวิกาน้อย. (2560). **ลานธรรมจักร ณ แห่งนี้มีธรรมะและกัลยาณมิตร: พุทธศาสนสุภาษิต. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม, 2560, เข้าถึงได้จาก <http://www.dhammadjak.net>.**
- คำคมความรัก จากดีเจ พี่อ้อย พี่อด ให้แก๊งค์ดี ๆ. (2560) สืบค้นเมื่อวันที่ 21 สิงหาคม, 2560, เข้าถึงได้จาก<http://love.campus-star.com/relationship/4041>.**
- พุทธศาสนสุภาษิต ข้อคิดเตือนใจ. (2560) สืบค้นเมื่อวันที่ 24 สิงหาคม, 2560, เข้าถึงได้ <https://highlight.kapook.com/view/62509>.**
- ธรรมะไทย : พุทธศาสนสุภาษิต. (2560) สืบค้นเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม, 2560, เข้าถึงได้**

<http://www.dhammathai.org/proverb/proverbthai07.php>.

คำคม ข้อคิดดีๆ จากหลากหลายนักปราชญ์ทั่วโลก. (2560) สืบค้นเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม, 2560, เข้าถึงได้จาก <https://lifestyle.campus-star.com>.